

น้ำกับความแห้งแล้งในภาคอีสาน

Water with Drought in the Northeast

ศรดา สมพอง^{1*} จินดา แก่นสมบัติ² และ อภิวัฒน์ บุญเอนก³

Saruda Sumpong, Jinda kaensombat and Apiwat Boonanak

บทคัดย่อ

ความแห้งแล้งที่เกิดขึ้นในไทยส่งผลกระทบต่อโดยตรงกับการเกษตรและแหล่งน้ำต่าง ๆ ในภาคอีสาน เช่น เขื่อนแม่กวง ภูมิพล สิริกิติ์ แม่มอก ทับเสลา กระเสียว จุฬารัตน์ อุบลรัตน์ ลำพระเพลิง ลำแซะ ลำนางรอง ป่าสักฯ คลองสิยัด และหนองปลาไหล ส่งผลเสียหายต่อกิจกรรมทางการเกษตร เช่น พื้นดินขาดความชุ่มชื้น พืชขาดน้ำ พืชชะงักการเจริญเติบโต ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพต่ำ รวมถึงปริมาณลดลง ความแห้งแล้งที่เกิดมีผลต่อการเกษตร มักเกิดในฤดูฝนที่มีฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน ส่วนใหญ่เกิดจากฝนแล้ง และทิ้งช่วงโดยแต่ละปีจะเกิดขึ้นได้ 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงฤดูหนาวต่อเนื่องถึงฤดูร้อน โดยเริ่มจากปลายเดือนตุลาคม เป็นต้นไป เฉพาะอย่างยิ่งบริเวณพื้นที่ภาคอีสาน จะมีปริมาณฝนลดลงไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเข้าสู่ฤดูฝนในช่วงกลางเดือนพฤษภาคมของปีถัดไป ซึ่งความแห้งแล้งลักษณะนี้จะเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ ส่วนความแห้งแล้งอีกช่วงหนึ่งมักเกิดขึ้นในช่วงกลางฤดูฝน คือประมาณปลายเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม จะมีฝนทิ้งช่วง ซึ่งอาจเกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่น หรือบางบริเวณ แต่บางครั้งก็อาจครอบคลุมพื้นที่กว้างเกือบทั่วภาคอีสาน

คำสำคัญ: ความแห้งแล้ง, น้ำ, ภาคอีสาน

Abstract

Drought that occurs in Thailand has a direct impact on agriculture and water sources in the Northeast, such as Mae Kuang Dam, Bhumibol, Sirikit, Mae Mok, Thap Salao, Chulabhorn, Ubonrat, Lam Phra Ploeng Lam Sa, Lam Nang Rong, Pasak, Khlong Si Yat and Nong Plalai This will damage agricultural activities such as lack of soil moisture, lack of water, plant growth interruption the output is of low quality. Including the quantity has decreased the drought affects agriculture. Usually occurs in the rainy season with a long period of rain. Most of them are caused by drought. And leave the period, with each year occurring in two periods: winter and summer Starting from the end of October onwards Especially in the northeast area the rainfall will continue to decline until the rainy season in mid-May of

^{1*} รองศาสตราจารย์ ดร. นักวิชาการอิสระ และอดีตอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง E-mail : saruda911@hotmail.com

² รองคณบดีฝ่ายพัฒนานักศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม E-mail : khaidang_rs@hotmail.com

³ ครูวิชาศิลปะศึกษา คนตรี และนาฏศิลป์ โรงเรียนบ้านกุชธาตุ ตำบลกุชธาตุ อำเภอหนองน้ำคำ จังหวัดขอนแก่น

the following year. This kind of drought will occur every year. And tends to deteriorate accordingly Another period of drought usually occurs in the middle of the rainy season, which is around the end of June to July. There will be rain during Which may happen locally or some area but sometimes it may cover a wide area almost all over the northeast

Keywords: drought, water, northeastern region

บทนำ

น้ำเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของผิวโลก และมีอยู่ในสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ทั้งมนุษย์ สัตว์ พืช และ จุลินทรีย์ ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญของมนุษย์ น้ำมีความจำเป็นต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิด โดยเฉพาะมนุษย์ซึ่ง จำเป็นต้องใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค มนุษย์บริโภคน้ำเข้าไปในร่างกายและปล่อยน้ำออกจากร่างกาย มากกว่าสารอื่น ๆ น้ำเป็นส่วนสำคัญของเนื้อเยื่อเกือบทุกชนิด มีทำหน้าที่เป็นตัวกลางสำหรับลำเลียงถ่ายเท สารอาหารและของเสีย นอกจากนี้ยังช่วยรักษาอุณหภูมิของร่างกายให้คงที่ ร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยน้ำ ประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ ของน้ำหนักตัว นอกจากนี้การใช้ประโยชน์ของน้ำสำหรับมนุษย์นั้นยังมีอีกมากมาย หลายอย่าง ได้แก่ การใช้เพื่อชำระล้างร่างกาย ทำความสะอาดเครื่องนุ่งห่ม ใช้ในการประกอบอาหาร การเกษตร การล้างทำความสะอาดถนนและสาธารณสถานอื่นๆ การพักผ่อนหย่อนใจ การอุตสาหกรรม การ ขับเคลื่อนสิ่งสกปรก การผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำ การคมนาคม และการป้องกันอัคคีภัย จึงนับว่าน้ำเป็น ทรัพยากรที่มีประโยชน์มากมายต่อมนุษย์อย่างแท้จริง (ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554)

การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม ไทยได้รับน้ำฝนจากธรรมชาติ เนื่องจากร่อง มรสุมหรือร่องความกดอากาศต่ำที่พาดผ่านในช่วงฤดูฝน หากปีใดมีกำลังอ่อนหรือเคลื่อนผ่านเร็วกว่าปกติ ก็จะเป็นสาเหตุหนึ่งทำให้ฝนตกน้อย นอกจากนี้ยังมีพายุดีเปรสชันและพายุไต้ฝุ่นที่ช่วยให้ฝนตกเป็นบริเวณ กว้าง หากไม่มีพายุเคลื่อนเข้ามาหรือเคลื่อนเข้ามาน้อยก็จะทำให้ปริมาณน้ำฝนลดน้อยลงไปด้วย ซึ่งเป็น สาเหตุให้เกิดความแห้งแล้งได้ นอกจากนี้ปรากฏการณ์เรือนกระจกที่ทำให้อุณหภูมิของโลกสูงขึ้นดังกล่าวมี ผลกระทบต่อเนื้อคือ ทำให้น้ำแข็งขั้ว โลกละลาย ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น ทำให้เกิดอุทกภัย/ความแห้งแล้ง พื้นที่ที่เคยอุดมสมบูรณ์จะเกิดการแห้งแล้งลงสลับกับการเกิดน้ำท่วม อุณหภูมิของผิวน้ำเกิดเปลี่ยนแปลงจึง ส่งผลทำให้อุณหภูมิเหนือน้ำเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน ส่งผลให้เกิดความร้อนและความแห้งแล้งในบริเวณที่เคย มีฝนชุก และเกิดฝนตกหนักในบริเวณที่เคยแห้งแล้ง ลมพายุเปลี่ยนทิศทาง เกิดภาวะฝนตกน้อย หรือฝนไม่ ต้องตกตามฤดูกาล ฝนทิ้งช่วงยาวนานหรือฝนตกไม่กระจายอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ปริมาณน้ำที่กักเก็บไว้ใน อ่างเก็บน้ำมีน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนต่าง ๆ มีปริมาณน้ำน้อยลงไปจากเดิมมาก เกิดการ ขาดแคลนในพื้นที่ชลประทานเพื่อการเกษตรและเพื่อการอุปโภคบริโภค (BBC NEWS, 2020)

จากการขยายพื้นที่เกษตรกรรมและมีการใช้น้ำต่อเนื่องตลอดปีเพื่อการเพิ่มผลผลิต ทำให้มีความ ต้องการใช้น้ำเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ต้นน้ำ จึงทำให้ปริมาณน้ำท่าที่ไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำหรือปริมาณ

น้ำท่าตอนล่างลดลง ซึ่งเป็นสาเหตุให้การขาดแคลนน้ำในพื้นที่ตอนล่างก่อให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรง ทั้งด้านการเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และความรุนแรงอาจเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในฤดูแล้งเท่านั้น ดังนั้นการใช้ประโยชน์ที่ดินจึงต้องคำนึงถึงประเภทของการใช้ที่ดินและปริมาณน้ำที่ต้องการ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลผลิตเกิดความเสียหายและการขาดแคลนน้ำ ดังนั้นปัญหาภัยแล้ง เป็นปัญหาอันเนื่องมาจากความผันแปรทางธรรมชาติ ประกอบกับการกระทำของมนุษย์ ส่งผลกระทบต่อภาวะขาดแคลนน้ำสะอาด เพื่อการบริโภคและอุปโภค ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งยังคงเป็นอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในชนบท ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้ไข หรือป้องกันปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้น พร้อมทั้งหามาตรการและเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการนำที่ดินมาใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น

ทรัพยากรน้ำในไทย

กรมทรัพยากรน้ำ (2563) น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เหลือเฟือไม่หมดสิ้น เช่น น้ำทะเลมีอยู่บนผิวโลกประมาณร้อยละ 71 ของผิวโลกทั้งหมด น้ำฝนและน้ำในดิน นอกจากนี้น้ำยังเป็นทรัพยากรที่ใช้แล้วเสื่อมคุณภาพ แต่บูรณะให้กลับมีสภาพดีดั้งเดิมและนกลับมาใช้ใหม่ได้ เช่น น้ำเสียที่ออกจากโรงงาน อุตสาหกรรม ทรัพยากรน้ำมีการเปลี่ยนแปลงตามวัฏจักรของน้ำ โดยพลังงานจากดวงอาทิตย์เป็นตัวการที่ทำให้เกิดน้ำฝน น้ำบนดิน น้ำใต้ดิน หรือน้ำบาดาล น้ำจำแนกออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. น้ำฝน (Precipitation) คือ น้ำที่เกิดจากการกลั่นตัวของไอน้ำ
2. น้ำผิวพื้นหรือน้ำท่า (Surface water) คือ น้ำที่เกิดจากน้ำฝนและขังอยู่ตามผิวดิน ห้วย หนอง

คลอง บึง น้ำในแม่น้ำ หรือตามที่อื่นๆ

3. น้ำใต้ดิน (Ground) มี 2 ชนิด คือ

1) น้ำใต้ดินเกิดจากน้ำฝน หรือน้ำที่อยู่บนดิน หรือหิมะ หรือก้อนน้ำแข็งละลายซึมลงไปดิน และตามช่องว่างระหว่างชั้นหิน น้ำในดินมีระดับไม่ลึกนักโดยชั้นบนสุดมักจะอยู่ระดับเดียวกับน้ำในแม่น้ำ ลำคลอง

2) น้ำในชั้นดินหรือน้ำบาดาล เป็นน้ำที่เกิดจากน้ำฝนและน้ำบนดินซึมลึกลงไปตามชั้นหิน ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ น้ำบาดาลที่เกิดจากน้ำฝนไหลซึมผ่านชั้นหินทรายต่าง ๆ พบมากในแอ่งที่ลุ่มที่มีแนวชั้นหินทรายต่อเนื่องไปถึง เช่น น้ำฝนที่ซึมผ่านชั้นหินในภาคเหนือของประเทศไทยตามแนวโครงสร้างต่อเนื่องลดลงมาจนถึงที่ราบภาคกลาง เมื่อเจาะผ่านชั้นหินไปลึกๆ ก็พบน้ำขังอยู่ในชั้นหินทรายข้างล่างและน้ำบาดาลที่ไหลผ่านหินชั้นต่างๆ และไปขังรวมตัวกันในตอนบนของชั้นดินดาน เนื่องจากซึมผ่านไปไม่สะดวก น้ำบาดาลนี้ผ่านการกลั่นทางธรรมชาติแล้ว จึงสะอาดกว่าน้ำในดินมาก

แหล่งน้ำที่สำคัญของไทย

ฉลอง เกิดพิทักษ์ (2561) แหล่งน้ำ หมายถึง บริเวณที่รองรับน้ำทั้งหมด ได้แก่ ต้นน้ำลำธาร ห้วย หนอง บึง ทะเลสาบ น้ำใต้ดิน และแม่น้ำ แหล่งน้ำที่สำคัญในภาคต่าง ๆ ของไทย ได้แก่ ภาคเหนือซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศเป็นทิวเขาสลับกับที่ราบหุบเขา จึงมีบริเวณต้นน้ำลำธาร และมีแม่น้ำไหลผ่าน ได้แก่

แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน แม่น้ำอิง แม่น้ำกก กว๊านพะเยาในจังหวัดพะเยา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีพื้นที่กว้างขวางและไม่มีทิวเขากั้นจึงมีแม่น้ำน้อย ได้แก่ แม่น้ำชี แม่น้ำมูล แม่น้ำลำพระเพลิง แม่น้ำลำตะคอง แม่น้ำลำปลายมาศ แม่น้ำลำเซ แม่น้ำลำโดมน้อย ลำปาว นอกจากนี้มีบึงน้ำจืดหลายแห่ง ได้แก่ หนองหานจังหวัดสกลนคร หนองหานกุมภวาปีจังหวัดอุดรธานี และหนองญาติจังหวัดนครพนม ภาคกลางมีลักษณะเป็นแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดของประเทศ เพราะมีทั้งแหล่งน้ำบนผิวดินและใต้ดิน น้ำบนผิวดิน ได้แก่ แม่น้ำสายต่างๆ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำสะแกกรัง แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำป่าสัก นอกจากนี้มีบึงน้ำจืดหลายแห่ง ได้แก่ บึงบอระเพ็ดจังหวัดนครสวรรค์ บึงสีไฟจังหวัดพิจิตร บึงสรรพยาจังหวัดชัยนาท และทะเลแกว้จังหวัดพิษณุโลก ภาคตะวันตกมีแม่น้ำไม่มากนัก ได้แก่ แม่น้ำแควน้อยและแม่น้ำแควใหญ่ ซึ่งไหลไปภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกมีแม่น้ำสายสั้น ๆ ได้แก่ แม่น้ำประแส แม่น้ำเวฬุ แม่น้ำจันทบุรี แม่น้ำตราด และแม่น้ำระยอง และภาคใต้จะมีแม่น้ำสายสั้น ๆ ได้แก่ แม่น้ำตาปี แม่น้ำปากจั่น แม่น้ำตรัง แม่น้ำหลังสวน แม่น้ำปัตตานี แม่น้ำคีรีรัฐ แม่น้ำชุมพร แม่น้ำสายบุรี

ประโยชน์ของน้ำ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ใช้ในกิจกรรมการผลิต เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง ใช้ในการผลิตทางอุตสาหกรรม เช่น การผลิตเหล็กกล้า ทำเบียร์ ยางเทียม กระดาษ และอื่น ๆ รวมทั้งใช้ในการจ่ายแจกผลผลิต เช่น การคมนาคมทางน้ำ เพื่อนำผลผลิตไปสู่ตลาดหรือนำวัตถุดิบมาป้อนโรงงาน นอกจากนี้ยังใช้ในการบริโภคในชีวิตประจำวัน คือ ใช้ดื่ม ทำอาหาร ชำระล้างร่างกายและสิ่งสกปรก ขับเพลิง และผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำ ด้านสังคม ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ มักจะเลือกในบริเวณลุ่มน้ำ เพราะเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ต่อการดำรงชีวิต เช่น ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ลุ่มแม่น้ำมูล ลุ่มชี เป็นต้น และด้านการเมือง ได้แก่ การใช้แม่น้ำเป็นพรมแดนธรรมชาติ

การอนุรักษ์น้ำ มีวิธีการ ได้แก่ วางแผนการพัฒนาแหล่งน้ำและการจัดการลุ่มแม่น้ำของแม่น้ำสายสำคัญ ๆ ของประเทศ เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยในลุ่มน้ำได้รับประโยชน์จากทรัพยากรน้ำได้อย่างทั่วถึง ออกกฎหมายเกี่ยวกับการใช้น้ำ เนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีความต้องการใช้น้ำมากขึ้น ควรมีกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของน้ำเพื่อเป็นการควบคุมการแจกจ่ายน้ำ ทั้งที่อยู่บนพื้นดินและน้ำใต้ดิน ซึ่งทำให้เกิดความยุติธรรม เป็นการประหยัด และป้องกันการสูญเสียน้ำโดยเปล่าประโยชน์ ปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดินให้ถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์ดินและน้ำ เพื่อป้องกันมิให้น้ำฝนที่ตกลงมาไหลบ่าลงสู่ทะเลโดยปราศจากการใช้ประโยชน์และจัดอัตราการพังทลายของดินให้ลดลง ปรับปรุงระบบชลประทานและคลองส่งน้ำต่าง ๆ เพื่อป้องกันการสูญเสียน้ำในการส่งน้ำและเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้น้ำจาก คลองชลประทานให้ดียิ่งขึ้น หาวิธีการลดการระเหยจากแหล่งน้ำต่าง ๆ เช่น ตามบริเวณอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อน ตำรวจเสาะหาแหล่งน้ำใหม่ๆ เพื่อให้ได้น้ำเพิ่มขึ้น เช่น ค้นคว้าหาวิธีทำน้ำเค็มให้เป็นน้ำจืด และเพิ่มค่าใช้น้ำให้แพงขึ้น เพื่อป้องกันการใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย ซึ่งเป็นวิธีช่วยให้ประชาชนให้น้ำอย่างประหยัดได้วิธีหนึ่ง

ภาคอีสานของไทย

Isan Culture Blog (2020) จังหวัดในภาคอีสาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ ภาคอีสาน ประกอบด้วย 20 จังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อุดรธานี อุบลราชธานี และน่านใหม่ บึงกาฬ มีพื้นที่ประมาณ 170,226 ตารางกิโลเมตร หรือ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช ภูมิประเทศทั้งภาคยกตัวสูงเป็นขอบแยกตัวออกจากภาคกลางอย่างชัดเจน ประกอบด้วยเทือกเขาสูงทางทิศตะวันตกและทิศใต้ เทือกเขาทิศตะวันตกมีความสูงเฉลี่ย 500-1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล มียอดเขาที่สูงที่สุดในภาคอีสานคือ ยอดภูหลวง มีความสูง 1,571 เมตร และภูกระดึงสูง 1,325 เมตร เป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำพอง แม่น้ำเลย แม่น้ำพรม แม่น้ำชี และลำตะคอง ทางด้านทิศใต้มีเทือกเขาสันกำแพงและเทือกเขาพนมดงรัก กั้นระหว่างภาคอีสานของไทยกับกัมพูชาและลาว มีความสูงเฉลี่ย 400-700 เมตร ยอดเขาเขียวเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดอยู่ทางตอนใต้ สูงประมาณ 1,292 เมตร ทำให้ภาคอีสานถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ (1) แอ่งโคราช ได้แก่ บริเวณแถบลุ่มแม่น้ำชีและแม่น้ำมูล กินบริเวณ 3 ใน 4 ของภาคอีสานทั้งหมด และ (2) แอ่งสกลนคร ได้แก่ บริเวณตอนเหนือของเทือกเขาภูพาน และบริเวณที่ราบลุ่มน้ำโขง การแบ่งในภาคอีสานโดยแบ่งจังหวัดออกตามกลุ่มอนุภาคเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ประกอบด้วย กลุ่มย่อยที่ 1 อุดรธานี หนองบัวลำภู หนองคาย เลย บึงกาฬ กลุ่มย่อยที่ 2 มุกดาหาร สกลนคร นครพนม กาฬสินธุ์ กลุ่มย่อยที่ 3 ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย กลุ่มย่อยที่ 1 นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ และกลุ่มย่อยที่ 2 อุบลราชธานี อานาจเจริญ ศรีสะเกษ ยโสธร แม้ว่าชาวอีสานจะมีพื้นเพมาจากคนหลายกลุ่ม มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ต่างๆ เช่น ชาวส่วย(กวย) ช้อ ผู้ไทย ชาวไซ้ รวมทั้งไทยโคราช แต่ด้วยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยึดมั่นในจารีตประเพณีของท้องถิ่นที่เรียกว่า ฮีตสิบสองคองสิบสี่

แนวคิดสถานการณ์ภัยแล้ง

ลิตาวิร์ ธีรวิรุฬห์ (2558) ความแห้งแล้งของลมฟ้าอากาศ อันเกิดจากการที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นระยะเวลา นานกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้างทำให้การขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ พืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ขาดน้ำทำให้ไม่สามารถเจริญเติบโตได้ตามปกติเกิดความเสียหายและความอดอยากทั่วไป ความแห้งแล้งเป็นภัยธรรมชาติประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางของไทย เพราะเป็นบริเวณที่อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้เข้าไปไม่ถึง ทำให้เกิดความอดอยากแร้นแค้นซึ่งหากปีใดที่ไม่มีพายุเคลื่อนผ่านเลยก็จะก่อให้เกิดความแห้งแล้งรุนแรงมากขึ้น อันเนื่องมาจากฝนทิ้งช่วงยาวนาน โดยภัยแล้งที่เกิดขึ้นทุกปี จะอยู่ระหว่างเดือนมิถุนายนต่อเนื่องถึงเดือนกรกฎาคม ในช่วงดังกล่าวพืชไร่ที่เพาะปลูกจะขาดน้ำ ได้รับความเสียหาย มนุษย์และสัตว์ขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีพรวมถึงด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ความรุนแรงจะมาก

หรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน เช่น ความชื้นในอากาศ ความชื้นในดิน ระยะเวลาที่เกิดความแห้งแล้ง และขนาดของพื้นที่ที่มีความแห้งแล้ง เป็นต้น

ศุภกร ชินวรรณ และคณะ (2555) ภัยที่เกิดจากความแห้งแล้งในภาคอีสานในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานาน ฝนแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาลจนก่อให้เกิดความแห้งแล้ง และส่งผลกระทบต่อชุมชน มีสาเหตุจากพายุหมุนเขตร้อนเคลื่อนผ่านไทยน้อยหรือไม่มีผ่านเข้ามาเลย ร่องความกดอากาศต่ำมีกำลังอ่อน มรสุมตะวันตกเฉียงใต้มีกำลังอ่อน เกิดสภาวะฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน หรือเกิดปรากฏการณ์เอลนีโญรุนแรงทำให้ฝนน้อยกว่าปกติ ผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย ขาดน้ำ เทียวเฉาแห้งตายในที่สุด โรคพืชระบาด คุณภาพด้อยลงอุตสาหกรรมเกษตรเสียหาย ขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค กระทบกับการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ สภาวะอากาศของฝนแล้งและมักเกิดช่วงครึ่งหลังเดือนตุลาคมถึงกลางพฤษภาคม ล้นฤดูฝนถึงฤดูร้อน ฝนน้อยกว่าปกติในฤดูฝนและ ในช่วงปลายเดือนมิถุนายนถึงกลางกรกฎาคม ฝนทิ้งช่วงมากกว่า 2 สัปดาห์ ภัยที่เกิดจากความแห้งแล้งในภาคอีสาน ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานานจนก่อให้เกิดภัยแล้ง และส่งผลกระทบต่อชุมชน

ภัยแล้งเกิดจากฝนแล้งและฝนทิ้งช่วงซึ่งฝนแล้งเป็นภาวะปริมาณฝนตกน้อยกว่าปกติหรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ณ ที่นั้น ๆ หรือสภาวะระดับน้ำบนดินและใต้ดินลดลง หรือน้ำในแม่น้ำลำคลองน้อยลง การเกิดความแห้งแล้งมี 3 ลักษณะ คือ (1) สภาวะอากาศแห้งแล้งจากการที่มีการระเหยของน้ำจากดินและพืชมากกว่าปริมาณน้ำฝนรายปี (2) สภาวะขาดน้ำจากการมีฝนตกน้อยเฉลี่ยต่ำกว่าปกติเป็นเวลานานต่อเนื่องกัน และ (3) สภาวะแห้งแล้งสำหรับการเกษตรจากการลดลงของปริมาณฝน ระดับน้ำใต้ดิน หรือความชื้นในดิน จนพืชไม่สามารถดึงน้ำมาใช้ได้ ภัยที่เกิดจากความแห้งแล้งในภาคอีสาน ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานาน ฝนแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาล จนก่อให้เกิดความแห้งแล้ง และส่งผลกระทบต่อชุมชน

สำหรับภัยแล้งในไทย ส่วนใหญ่เกิดจากฝนแล้งและทิ้งช่วง ซึ่งฝนแล้งเป็นภาวะปริมาณฝนตกน้อยกว่าปกติหรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล กับการเคลื่อนผ่านของพายุหมุนเขตร้อนน้อยกว่าปกติ อันเกิดจากการที่มีปริมาณฝนน้อยและฝนไม่ตกเป็นระยะเวลาและครอบคลุมพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง ทำให้การขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้พืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ขาดน้ำไม่สามารถเจริญเติบโตได้ตามปกติ เกิดความเสียหายและส่งผลกระทบต่ออย่างกว้างขวางรุนแรงต่อประชาชน โดยภัยแล้งเกิดจากสาเหตุ ดังนี้ (1) ฝนแล้ง หมายถึง สภาวะที่มีฝนน้อยหรือไม่มีฝนเลยในช่วงเวลาหนึ่งซึ่งตามปกติจะต้องมีฝน ภาวะที่ปริมาณฝนตกน้อยกว่าปกติหรือไม่ตกต้องตามฤดูกาลโดยขึ้นอยู่กับสถานที่และฤดูกาล ณ ที่นั้น ๆ และ (2) ฝนทิ้งช่วง หมายถึง ช่วงที่มีปริมาณฝนตกไม่ถึงวันละ 1 มิลลิเมตรติดต่อกันเกิน 15 วัน ในช่วงฤดูฝน เดือนที่มีโอกาสเกิดฝนทิ้งช่วงสูงสุดคือเดือนมิถุนายนและกรกฎาคม ดังนั้นผู้เขียนบทความสามารถสรุปได้ว่า ภัยแล้ง หมายถึง ภัยที่เกิดจากความแห้งแล้งในภาคอีสาน ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานาน อันเนื่องมาจากฝนทิ้งช่วง ฝนตกในปริมาณน้อยกว่าปกติ และฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลจนทำให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์ในด้านต่าง ๆ

นฤมล คำวงษ์ (2563) สาเหตุของการเกิดภัยแล้งมีด้วยกัน 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิโลก การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงของ

ระดับน้ำทะเล และเกิดจากภัยธรรมชาติ เช่น วาตภัย แผ่นดินไหว และ (2) เกิดขึ้นโดยการกระทำของมนุษย์ ได้แก่ การทำลายชั้นโอโซน ผลกระทบของภาวะเรือนกระจก การพัฒนาด้านอุตสาหกรรม และการตัดไม้ทำลายป่า ระบบการหมุนเวียนของบรรยากาศ การเปลี่ยนแปลงส่วนผสมของบรรยากาศ การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศ น้ำทะเล มหาสมุทร

ภัยแล้งเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุสามารถจำแนกได้ดังนี้ (1) เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ได้แก่ จากสภาวะอากาศในฤดูร้อนที่ร้อนมากกว่าปกติ เกิดจากการลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้ฝนตกในพื้นที่ไม่ต่อเนื่อง ความผิดปกติ เนื่องจากพายุหมุนเขตร้อนเคลื่อนตัวผ่านไทยน้อยกว่าปกติ การเปลี่ยนแปลงความสมดุลของพลังงานที่ได้รับจากดวงอาทิตย์ เช่น การเผาขยะจำพวกถุงพลาสติก น้ำมันและถ่านหิน การเกิดช่องโหว่ในชั้นโอโซน และผลกระทบจากปรากฏการณ์ภาวะเรือนกระจกเนื่องจากส่วนผสมของบรรยากาศ เช่น คาร์บอนไดออกไซด์ ไออน้ำ ลอยขึ้นไปเคลือบชั้นล่างของชั้นโอโซน ทำให้ความร้อนสะสมอยู่ในอากาศใกล้ผิวโลกมากขึ้น ทำให้อากาศร้อนกว่าปกติ และ (2) เกิดขึ้นโดยการกระทำของมนุษย์ภัยแล้งที่มีสาเหตุจากการกระทำ ของมนุษย์ ได้แก่ การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมต่าง ๆ และการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมอันเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของภูมิอากาศ เช่น ฝน อุณหภูมิ และความชื้น ดังนั้นผู้เขียนบทความสามารถสรุปได้ว่าสาเหตุของการเกิดภัยแล้งมีด้วยกัน 2 ลักษณะ ได้แก่ เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ และเกิดขึ้น โดยการกระทำของมนุษย์ที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศขึ้นภายในชุมชน

ผลกระทบของภัยแล้ง

จันทวัน เบ็ญจวรรณ (2021) ได้กล่าวถึงผลกระทบของภัยแล้ง มีด้วยกัน 2 ด้าน ผลกระทบด้านที่ (1) ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เมื่อเกิดภัยแล้งจะส่งผลทำให้เกิดการสูญเสียผลผลิตด้านเกษตร ปศุสัตว์ ป่าไม้ การประมง เศรษฐกิจทั่วไป เช่น ทำให้ราคาที่ดินลดลง โรงงานแปรรูปผลผลิตเสียหายเกิดการว่างงาน อุตสาหกรรมขนส่งชบเซา เป็นต้น ผลกระทบด้านที่ (2) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อเกิดภัยแล้งจะส่งผลกระทบต่อสัตว์ต่าง ๆ ทำให้ขาดแคลนน้ำ เกิดโรคระบาดในสัตว์ สูญเสียความหลากหลายสายพันธุ์ รวมถึงผลกระทบด้านอุทกวิทยาทำให้ระดับน้ำ และปริมาณน้ำลดลง พื้นที่ชุ่มน้ำลดลง ความเค็มของน้ำเปลี่ยนแปลง ระดับน้ำในดินเปลี่ยนแปลง คุณภาพน้ำ เปลี่ยนแปลง เกิดการกัดเซาะของดิน ไฟป่าเพิ่มขึ้น ส่งผลต่อคุณภาพอากาศและสูญเสียทัศนียภาพ เป็นต้น ผลกระทบด้านสังคม เมื่อเกิดภัยแล้งจะส่งผลกระทบในด้านสุขภาพอนามัย เกิดความขัดแย้งในการใช้น้ำ และการจัดการคุณภาพชีวิตลดลง การย้ายถิ่นฐาน เป็นต้น

ขวัญใจ เปื่อยหนองแซ่ ภักดี โพธิ์สิงห์ และสัญญา เคนาภูมิ (2563) ได้กล่าวถึงผลกระทบของภัยแล้งว่า สามารถแบ่งออกได้เป็นผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้แหล่งน้ำธรรมชาติ ตื้นเขิน ระดับน้ำ ใต้ดินเปลี่ยนแปลง เกิดการกัดเซาะของหน้าดินและการทิ้งร้างที่ดินผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ เช่น จำนวนและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตรต่ำทำให้ราคาผลผลิตลดลง และ

ผลกระทบทางด้านสังคม เกิดการละทิ้งถิ่นฐานเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่ คุณภาพชีวิตลดลง และเกิดความขัดแย้งในการใช้น้ำ

วิเชียร เกิดสุข และคณะ (2555) ได้กล่าวถึงผลกระทบภัยแล้งว่าประกอบด้วยผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม เช่น ผลผลิตการเกษตรได้รับความเสียหายเนื่องจากความแห้งแล้งในภาคอีสาน เพื่อการเกษตร โดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวและพืชไร่ เกิดโรคราบาดทั้งพืชที่ปลูก คนและสัตว์เลี้ยง เนื่องจากความร้อนแห้งแล้งและความแห้งแล้งในภาคอีสาน น้ำสะอาดที่ใช้อุปโภคและบริโภค ครอบคลุมขาดความอบอุ่น เนื่องจากสมาชิกครัวเรือนต้องละทิ้งครอบครัวไปทำงานนอกพื้นที่ และเกิดภัยซ้ำซ้อนจากภาวะภัยแล้ง เช่น ไฟป่า หมอกควันที่เกิดจากการเผาตอซังข้าว ลมกรรโชกแรง ทำให้บ้านเรือนได้รับความเสียหาย ต้นไม้ใหญ่โดยเฉพาะไม้ผล ไม้ยืนต้น โคนล้ม เป็นต้น

ที่มา : ภาพประกอบมิวสิควิดีโอเพลง “เป็นจั่งได้อินาง”

ความแห้งแล้งทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคอีสานมีน้ำไม่เพียงพอต่อการอุปโภค-บริโภค ทำให้ต้องหันมาซื้อน้ำถังเพื่อนำมาดื่มหรือใช้ในการประกอบอาหาร ดังบทเพลงของ ครูเตี้ย อภิวัฒน์ บุญเอก ที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวความเดือดร้อน ความยากจนของประชาชนในพื้นที่และปัญหาภัยแล้งผ่านบทเพลง “เป็นจั่งได้อินาง” ซึ่งเป็นเรื่องราวของครอบครัวหนึ่งที่มีฐานะยากจน ประกอบอาชีพส่งน้ำดื่มชนิดถังให้แก่ชาวบ้านในหมู่บ้านต่อมาแฟนสาวป่วยหนัก ด้วยความที่ครอบครัวมีฐานะยากจนจึงไม่มีเงินค่ารักษาพยาบาล ทำให้แฟนสาวตัดสินใจตัดสินใจนำไปสู่เรื่องราวที่น่าเศร้าเกิดขึ้นกับครอบครัวนี้

ดังนั้นผู้เขียนบทความสามารถสรุปได้ว่า ผลกระทบของภัยแล้งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เช่น ราคาผลผลิตลดลง ปริมาณการผลิตลดลง ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นรายจ่ายเพิ่มสูงขึ้น และรายได้ลดลง ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินในครัวเรือน ผลกระทบด้านสังคมทำให้คุณภาพชีวิตลดลง และเกิดความขัดแย้งในการใช้น้ำมีการย้ายถิ่นฐานที่อยู่เพื่อหาแหล่งทำกินใหม่และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้แหล่งน้ำธรรมชาติตื้นเขิน ประชาชนได้รับความเดือดร้อนสูญเสียระบบนิเวศน์

วิธีการแก้ปัญหาภัยแล้ง

Vawklang (1991) ได้กล่าวถึงวิธีการแก้ปัญหาภัยแล้ง คือ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าเช่น แจกน้ำให้ประชาชน ขุดเจาะน้ำบาดาล สร้างศูนย์จ่ายน้ำ จัดทำฝนเทียม การแก้ปัญหาในระยะยาวโดยพัฒนาภูมิคุ้มกัน เช่น

สร้างฝาย เขื่อน ขุดลอกแหล่งน้ำ รักษาป่าและปลูกป่า ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการจัดทำ และพัฒนาชลประทานศูนย์สารสนเทศสิ่งแวดล้อม วิธีการแก้ปัญหาภัยแล้งคือ การติดตามสภาวะอากาศ พังคำ เตือนจากกรมอุตุนิยมวิทยา ฝึกซ้อมการป้องกันภัยพิบัติ เตรียมพร้อมรับมือ และวางแผนอพยพหากจำเป็น วิธีการแก้ปัญหาภัยแล้ง คือ เตรียมเก็บน้ำสะอาดเพื่อการบริโภคให้เพียงพอ ขุดลอกคลอง และบ่อน้ำ เพื่อเพิ่มปริมาณการกักเก็บน้ำ เพียงพอต่อครัวเรือนวางแผนการใช้น้ำอย่างประหยัด ทั้งเพื่อการบริโภคและเพื่อการเกษตร และควรรักษาในช่วงเช้าและเย็นเพื่อลดอัตราการระเหยของน้ำ กำจัดวัสดุเชื้อเพลิงรอบที่ปัก เพื่อป้องกันการเกิดไฟฟ้า และการลุกลาม เตรียมเบอร์โทรศัพท์หมายเลขฉุกเฉินต่าง ๆ หากพบเห็นการเกิดไฟฟ้า เนื่องจากภาวะแห้งแล้งให้รีบแจ้งเจ้าหน้าที่ ดังนั้นผู้เขียนบทความสามารถสรุปได้ว่า วิธีการแก้ปัญหาภัยแล้ง แบ่งออกเป็น 2 วิธี ได้แก่ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า คือ การขุดบ่อน้ำ ขุดลอกคลอง และบ่อน้ำ เพื่อเพิ่มปริมาณการกักเก็บน้ำเพียงพอต่อครัวเรือน และการแก้ปัญหาระยะยาว คือ การพัฒนาลุ่มน้ำและให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการจัดทำ และพัฒนาชลประทาน

ที่มา : ภาพประกอบมิวสิควิดีโอเพลง “เป็นจิ้งได้อีนาง”

มาตรการเตรียมความพร้อมในการป้องกันและแก้ไขปัญหภัยแล้ง

อัจฉริ สิงโต (2563) ปัจจุบันไทยประสบปัญหาภัยแล้งในหลายพื้นที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะด้านเกษตรกรรม กองอำนวยการน้ำแห่งชาติ ได้มีข้อสั่งการเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหภัยแล้ง ปี 2563 ตามแนวทางการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาล ในกรณี นายชนาคม จงจิระ อธิบดีกรมการปกครอง ได้เน้นย้ำให้ทุกหน่วยงานในพื้นที่บูรณาการเพื่อเตรียมความพร้อมในการป้องกันและแก้ไขปัญหภัยแล้ง ได้แก่ รมรงค์ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดหาภาชนะเก็บกักน้ำและใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างประหยัด ถูกวิธี และถูกสุขลักษณะ การประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้และความเข้าใจกับประชาชนให้ทราบถึงสถานการณ์น้ำในพื้นที่ รวมถึงมาตรการบริหารจัดการน้ำของภาครัฐ ให้เข้าใจง่ายและรับทราบอย่างทั่วถึง สร้างการรับรู้ให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนทุกภาคส่วน โดยเฉพาะเกษตรกรในพื้นที่ ในการปรับตัวและพฤติกรรมเพาะปลูกให้สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ อาทิ การปลูกพืชใช้น้ำน้อย หรือการส่งเสริมอาชีพอื่นเพื่อสร้างรายได้ทดแทนการเพาะปลูก ให้อำเภอจัดทำแผนบริหารจัดการน้ำ และการเพาะปลูกพืชฤดูแล้งในเขตชลประทาน กำหนดมาตรการป้องกันอาชญากรรมที่อาจ

เกิดขึ้นในช่วงฤดูแล้ง เพื่อลดการซ้ำเติมปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน และระมัดระวังอย่าให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกรณีการแย่งชิงน้ำ หรือนำประเด็นความแห้งแล้งในภาคอีสาน ไปใช้เพื่อสร้างสถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่ ดำเนินการช่วยเหลือเกษตรกรชาวนา โดยทำความเข้าใจกับผู้ใช้เช่านา และกำหนดค่าเช่านาให้ลดลงตามส่วนแห่งความเสียหาย หรืองดเก็บค่าเช่านา ขอความร่วมมือสถานธนาุเคราะห์ สถานธนาอนุบาล และโรงรับจำนำของเอกชน ในการปรับลดอัตราดอกเบี้ยรับจำนำ ผ่อนผัน หรือยืดระยะเวลาในการชำระหนี้แก่ผู้จำนำ ในห้วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม 2563 ให้ขยายเวลาได้ก่อนทรัพย์สินจำนำไปอีกเป็นระยะเวลา 1 เดือนนับจากวันครบกำหนดระยะเวลาตามกฎหมาย (4 เดือน 30 วัน) และกำชับนายอำเภอในพื้นที่ ถือปฏิบัติตามแนวทางการเตรียมการป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยแล้งปี 2563 และการบริหารจัดการน้ำด้วยวิธีการ ขุดดินแลกรน้ำ ทั้งนี้ขอให้ทุกหน่วยงาน ได้บูรณาการประสานการปฏิบัติในพื้นที่ เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้กับประชาชน โดยถือเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลในการป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยแล้ง ปี 2563 นี้

การแก้ปัญหาภัยแล้ง โดยแบ่งเป็นมาตรการเร่งด่วน มาตรการระยะสั้นและมาตรการระยะยาว

ryt9-hm (2019) การแก้ปัญหาภัยแล้ง ประกอบด้วยมาตรการเร่งด่วน มาตรการระยะสั้น และมาตรการระยะยาว ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

หกมาตรการเร่งด่วน ได้แก่ (1) ปฏิบัติการฝนหลวงในพื้นที่เหนือและท้ายอ่างเก็บน้ำ (2) สำรวจพื้นที่ที่ขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร พร้อมสนับสนุนเครื่องจักรเครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้ทันที และสร้างการรับรู้ ร่วมรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ให้มีการใช้น้ำอย่างประหยัด (3) ปรับแผนการระบายน้ำจากแหล่งน้ำต่าง ๆ โดยเฉพาะแหล่งน้ำที่มีปริมาณน้ำน้อยกว่าร้อยละ 30 ของความจุ และเพิ่มความเข้มงวดติดตาม กำกับ การจัดสรรน้ำในระดับพื้นที่เพื่อให้ใช้น้ำอย่างประหยัด และมีปริมาณน้ำเพียงพอสำหรับอุปโภค และบริโภค (4) ปรับลดแผนการระบายน้ำจาก (5) เชื้อนแบบขึ้นบันไดเพื่อประหยัดน้ำ (6) วางแผนการใช้น้ำจากลุ่มน้ำแม่กลอง และ (7) สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำและแนวทางการแก้ไขให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและประชาชนในพื้นที่รับทราบในภาพรวม

สี่มาตรการระยะสั้น ได้แก่ (1) เร่งรัดงานก่อสร้างและซ่อมแซมฝายชะลอน้ำบริเวณต้นน้ำให้ทันต่อการรับน้ำในฤดูฝน ปี 2562 และงานขุดลอกเพิ่มความจุแหล่งน้ำธรรมชาติ อ่างเก็บน้ำและแหล่งน้ำอื่น ๆ (2) ปรับแผนการขุดเจาะบ่อนบาดาล และซ่อมแซมบำรุงรักษาล้างบ่อน้ำบาดาล ในพื้นที่ที่มีปริมาณฝนตกน้อยกว่าปกติ (3) จัดทำแผนงาน โครงการเพื่อขอรับสนับสนุนงบประมาณ สนับสนุนการปฏิบัติงานตามลำดับความสำคัญ เน้นน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคเป็นหลัก ควบคู่กับการเฝ้าระวังพื้นที่เสี่ยงขาดแคลนน้ำอุปโภค บริโภค โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีปริมาณฝนตกน้อยกว่า 60 มิลลิเมตรต่อเดือน และ (4) กำหนดนโยบายช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัย เช่น สินเชื่อเงินด่วนหรือฉุกเฉินเพื่อสร้างอาชีพ พื้นฟูคุณภาพชีวิตผู้ประสบภัย พักชำระหนี้เงินต้น สนับสนุนเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูก และการชดเชยเยียวยา รวมถึงการสร้างอาชีพเสริม เป็นต้น

สามมาตรการระยะยาว ได้แก่ (1) หน่วยงานที่ได้รับงบประมาณบูรณาการเร่งรัดการปฏิบัติงาน โครงการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ (Area Based) และโครงการแหล่งน้ำตามแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี ให้เป็นไปตามแผน (2) จัดทำทะเบียนแหล่งน้ำ ทะเบียนผู้ใช้น้ำ แผนที่แสดงพื้นที่ชลประทาน และพื้นที่รับประโยชน์จากแหล่งน้ำ และ (3) ปรับแผนการเพาะปลูกพืชและปฏิทินการเพาะปลูกเป็นการล่วงหน้าโดยเฉพาะในฤดูแล้งปี 2562/63 ให้สอดคล้องกับการคาดการณ์สถานการณ์น้ำ

สรุป

การจัดตั้งศูนย์น้ำเฉพาะกิจ บูรณาการ 4 กระทรวงหลักเกี่ยวกับภัยแล้ง คลอด 6 มาตรการเร่งด่วน พร้อมระยะสั้น 4 เรื่อง-ระยะยาว สถานการณ์ภัยแล้งในช่วงฤดูฝนและมาตรการแก้ไข ตามที่สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) เสนอ โดยเห็นชอบเปิดศูนย์อำนวยการน้ำเฉพาะกิจ เพื่อทำหน้าที่ติดตาม วิเคราะห์ สถานการณ์ ซึ่งเป็นการบูรณาการข้อมูลร่วมกับศูนย์บรรเทาสาธารณภัยใน 4 กระทรวง คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงกลาโหม และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อบูรณาการแก้ไขปัญหาและการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ พร้อมเสนอมาตรการแก้ไข สถานการณ์ต่อนายกรัฐมนตรี

พร้อมกันนี้ได้อนุมัติมาตรการป้องกันและบรรเทาภัยแล้ง 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเร่งด่วน 6 เรื่อง ระยะสั้น 4 เรื่อง และระยะยาว 3 เรื่อง สำหรับ 6 มาตรการเร่งด่วน ประกอบด้วย (1) กรมฝนหลวงและการบินเกษตร เร่งปฏิบัติการฝนหลวงเหนืออ่างเก็บน้ำ และพื้นที่เกษตร (2) กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เร่งสำรวจพื้นที่ขาดแคลนน้ำ พร้อมสนับสนุนเครื่องจักรเครื่องมือ (3) กรมชลประทาน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน ปรับแผนการระบายน้ำ โดยเฉพาะแหล่งน้ำที่มีปริมาณน้ำน้อยกว่า 30% (4) กรมชลประทาน และ กฟผ. ปรับลดแผนระบายน้ำ 4 เขื่อนหลักในกลุ่มเจ้าพระยาแบบขั้นบันได กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงมหาดไทย เตรียมมาตรการรองรับ (5) การประสานครหลวงวางแผนการใช้น้ำจากกลุ่มน้ำแม่กลองร่วมกับ กฟผ.และกรมชลประทาน และ (6) หน่วยงานระดับกรมและจังหวัด เร่งสร้างความเข้าใจสถานการณ์น้ำและแนวทางแก้ไข ให้ ส.ส. ในพื้นที่รับทราบภาพรวม

ส่วน 4 มาตรการระยะสั้น ได้แก่ (1) เร่งรัดหน่วยงานที่ได้รับงบประมาณงบกลาง รายการเงินสำรองเพื่อกรณีฉุกเฉินและจำเป็น ปี 2562 ก่อสร้างซ่อมแซมฝายชะลอน้ำให้ทันต่อการรับน้ำในฤดูฝนปี 2562 และงานขุดลอกเพิ่มความจุแหล่งน้ำ (2) กองทัพบกปรับแผนการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลและซ่อมแซมล้างบ่อน้ำบาดาลในพื้นที่ฝนตกน้อยกว่าปกติ (3) กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดทำแผนงานโครงการเพื่อของบประมาณ ตามความสำคัญเร่งด่วน เน้นน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภค ขณะเดียวกันต้องเฝ้าระวังพื้นที่เสี่ยงขาดแคลนน้ำอุปโภค-บริโภค โดยเฉพาะพื้นที่ปริมาณฝนตกน้อยกว่า 60 มิลลิเมตรต่อเดือน และ (4) บูรณาการ 4 กระทรวง ได้แก่

กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และ กระทรวงการคลัง กำหนดนโยบายช่วยเหลือผู้ประสบภัย เช่น สินเชื่อเงินด่วนหรือฉุกเฉินเพื่อสร้างอาชีพ พื้นฟูคุณภาพชีวิตฯ พักชำระหนี้เงินต้น สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ ขดเชยเยียวยา การสร้างอาชีพเสริม ฯลฯ

ขณะที่ 3 มาตรการระยะยาว คือ (1) ให้นำหน่วยงานที่ได้รับงบประมาณบูรณาการ เร่งรัดการปฏิบัติงานโครงการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ และโครงการแหล่งน้ำตามแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี ให้เป็นไปตามแผน (2) สทนช. บูรณาการจัดทำทะเบียนแหล่งน้ำ ทะเบียนผู้ใช้น้ำ แผนที่แสดงพื้นที่ชลประทาน และพื้นที่รับประโยชน์จากแหล่งน้ำ 3.กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ บูรณาการปรับแผนการเพาะปลูกพืช และปฏิทินการเพาะปลูกเป็นการล่วงหน้า โดยเฉพาะในฤดูแล้งปี 2562/63 ให้สอดคล้องกับการคาดการณ์สถานการณ์น้ำ ปัญหาภัยแล้งในพื้นที่อีสานตอนบนที่ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวหอมมะลิ ในทุ่งกุลาร้องไห้ เกษตรกรได้รับความเดือดร้อนจากฝนทิ้งช่วง ทำให้น้ำข้าวได้รับความเสียหายจำนวนมาก ทั้งนี้ จะดูสถานการณ์น้ำภาพรวมของภาคอีสานตอนบน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือเกษตรกรจากปัญหาภัยแล้ง เร่งจัดหาพืชอื่น ปลูกพืชใช้น้ำน้อย ทำปุ๋ยสัตว์ เพื่อทดแทนการทำนา ให้กรมชลประทาน กรมฝนหลวงและการบินเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร กรมการข้าว กรมปศุสัตว์ สปก. ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาภัยแล้ง ต้องลงไปร่วมรับฟังและเน้นย้ำแนวทางแก้ปัญหาในพื้นที่อย่างเร่งด่วน ทั้งปัญหาน้ำไม่มีพอเพียงและการช่วยเหลือทางด้านผลผลิตทางการเกษตร สนับสนุนปัจจัยการผลิตในรอบเพาะปลูกถัดไปอย่างทันเหตุการณ์ สำหรับสถานการณ์ภาพรวมการทำฝนหลวงในภาคอีสานที่ผ่านมา ได้ขึ้นปฏิบัติการแล้วทั้งหมด 17 จังหวัด มีฝนตกในพื้นที่ลุ่มน้ำรับเขื่อนและอ่างเก็บน้ำรวม 19 แห่ง สำหรับจังหวัดที่มีรายงานฝนตกแล้วได้แก่ จังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ ชัยภูมิ บุรีรัมย์ มหาสารคาม และยโสธร นอกจากนี้ มีเขื่อนรวมถึงอ่างเก็บน้ำที่สามารถรับน้ำฝนจากการปฏิบัติของฝนหลวง อาทิ เขื่อนอุบลรัตน์ เขื่อนห้วยหลวง เขื่อนลำนางรอง เขื่อนลำสะเซ่ เป็นต้น ยังพบว่าปริมาณน้ำเพิ่มขึ้นหลังจากทำปฏิบัติการฝนหลวงจำนวน 2 แห่งคือเขื่อนลำน้ำพุงและเขื่อนจุฬาภรณ์

ข้อเสนอแนะ

ความแห้งแล้งในภาคอีสาน สามารถแก้ไขได้หลายแนวทาง ได้แก่ การกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง เช่น การสร้างฝาย เขื่อน อ่างน้ำ สระน้ำ เป็นต้น เชิญชวนให้แต่ละครัวเรือนนำภาชนะมากักเก็บน้ำในฤดูฝนเพื่อใช้ในฤดูแล้ง สำรวจ จุดเจาะน้ำบาดาลขึ้นมาใช้ การหมุนเวียนน้ำที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ โดยผ่านกระบวนการบำบัดน้ำเสีย การแปรสภาพน้ำเค็มให้เป็นน้ำจืด แต่จะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูง การทำฝนเทียมในช่วงฤดูแล้งหรือฝนทิ้งช่วง และรณรงค์ให้ทุกครัวเรือนช่วยประหยัดน้ำ เห็นคุณค่าของการใช้น้ำ เมื่อปัญหาภัยแล้งยังคงเกิดขึ้นทุกปีและเป็นปัญหาหลักของไทยเนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพเกษตรกรรม และยังคงดำรงชีวิตอยู่ด้วยการอาศัยทรัพยากรธรรมชาติคือแหล่งน้ำ อันเป็นปัจจัยหลักในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์อันเป็นผลผลิตอาหารแก่ประชากรของประเทศ การอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาลอาจไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก ทุกฝ่ายจึงต้องดำเนินการแก้ปัญหาภัยแล้งอย่างยั่งยืน โดยต้อง

คำนึงถึงความสอดคล้องระหว่างธรรมชาติและการพัฒนาด้วย ได้แก่ สถาปนาปฏิรูปแห่งชาติควรตอบสนองต่อการเสนอให้มีกระทรวงทรัพยากรน้ำที่ทำหน้าที่หลักในการบริหารจัดการน้ำ สนับสนุนการปลูกป่าและป่าชุมชนเพื่อสร้างให้เกิดแหล่งน้ำตามธรรมชาติ จัดให้มีงบประมาณในการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กในชุมชนและจัดทำระบบชลประทานครอบคลุมพื้นที่เกษตรกรรมทั่วประเทศ เพื่อให้เกษตรกรสามารถบริหารจัดการน้ำได้ด้วยตนเอง มีการบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง มีแนวทางในการจัดการน้ำที่ยั่งยืน คือ ควรมีการนำกฎหมายที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับระบบน้ำทั้งหมด เช่น การบริหารทรัพยากรน้ำ การส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อม การชลประทาน น้ำบาดาล การปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร มาบูรณาการบริหารจัดการน้ำที่ยั่งยืนและจัดทำแผนบริหารจัดการน้ำเพื่อผลในระยะยาวควบคู่ไปกับการพิจารณาจัดตั้งกระทรวงทรัพยากรน้ำ เพราะภัยแล้งเป็นปัญหาภัยธรรมชาติที่มนุษย์ไม่อาจควบคุมได้แต่จะสามารถบริหารจัดการน้ำที่มีอยู่ให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตรกรรมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพโดยไม่ขาดแคลน

บทเพลง เป็นจิ้งได้อีนาง

สามารถเข้ารับชมบทเพลงเต็มได้ผ่านช่องทาง
Youtube Chanel “Kuentin Studio / คีนถิ่น สตูดิโอ”
<https://www.youtube.com/watch?v=hd1rfFm4cfk>
หรือ สแกน QR Code

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพยากรน้ำ. (2563). *ชั้นข้อมูลแหล่งน้ำ (FGDS) กรมทรัพยากรน้ำ*. สืบค้นจาก https://data.go.th/dataset/item_60fac91a-01c5-43da-b429-19e145a1ce7a
- ขวัญใจ เป็ยหนองแซ่ ภักดี โปธิ์สิงห์ และสัญญา เคนมาภูมิ. (2563). *แผนนโยบายการบริหารจัดการภัยแล้งตามแนวทางการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 4 (1), 277-292.
- จันทวัน เบ็ญจวรรณ. (2021). *ทรัพยากรน้ำ*. สืบค้นจาก http://human.tru.ac.th/elearning/Human%20Being/human-detail3_6.html
- ฉลอง เกิดพิทักษ์. (2561). *การแก้ปัญหาภัยแล้ง โดยการเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำในอ่างเก็บน้ำ*. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_1240221
- นฤมล คำวงษ์. (2563). *วัฏจักรของน้ำและความสำคัญของน้ำ*. สืบค้นจาก <https://www.nectec.or.th/schoolnet/library/create-web/10000/science/>
- วิเชียร เกิดสุข และคณะ. (2555). *โครงการการปรับตัวของเกษตรกรชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ*. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ศุภกร ชินวรรณ และคณะ. (2555). *การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติในบริบทเชิงพื้นที่*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2554). *โครงการศึกษาด้านผลกระทบการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความแปรปรวนของสภาพอากาศในอนาคตและการปรับตัวของภาคส่วนที่สำคัญ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สิตาวีร์ ชีรวีรุฬห์. (2558). *การแก้ไขปัญหากล้งอย่างยั่งยืน*. สืบค้นจาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=28304

อัจฉรี สิงห์โต. (2563). *กล้งเส้นทางเกษตรของไทย*. สืบค้นจาก http://webapp.ldd.go.th/lpd/node_modules/Article_Lpd/Article_Lpd1_1_A3.pdf

BBC NEWS. (2020). *Drought: In 2020, Thailand will be drought severe and last until the middle of the year*; Retrieved from <https://www.bbc.com/thai/thailand-51004534>

Isan Culture Blog. (2020). *Northeast (Isan) of Thailand*. Retrieved from <https://sites.google.com/site/thatsaneeya2540/phakh-xisan-khxng-thiy>

ryt9-hm. (2019). *Cabinet approves 6 drought solutions, 4 urgent measures, 3 short-term measures and 3 long-term measures*. Retrieved from <https://www.ryt9.com/s/iq03/3020970>.

Vawklang, W. (1991). *Farmer's participation in small water source development*. Master of Arts Thesis, National Institute of Development Administration. [In Thai]